

Komunitná záhrada, Lyon Foto: Štefan Lančarič

Zelené fasády, Lyon Foto: Štefan Lančarič

Ostrov zelene, Nitra Foto: Štefan Lančarič

PODOBY ZEME V MESTÁCH

Ing. Štefan Lančarič, PhD., odbor životného prostredia, Mestský úrad Nitra

Mesto ako organizmus pozostáva z viacerých stavebných prvkov a z duše, ktorú predstavujú jeho obyvatelia. Tradičné členenie matérie na elementy – voda, vzduch, oheň, zem – už v súčasnosti nie je postačujúce, resp. súčasnosť stiera hranice medzi jednotlivými elementmi. Dnešné mestá sú postavené z betónu, asfaltu, dreva, ocele, zo skla, z plastov. Dopĺňajú ich peniaze, deficit v rozpočte, stromy, kvety, bicykle, autá, uponáhľaní ľudia a reklamy, mestá sú osvetlené i v noci. Spodný prúd ich existencie tvoria sociálne siete a virtuálny priestor, v ktorého bezpečí sa veľa obyvateľov mení na úplne iné osoby a ich „avatari“ bojujú za lepší život, krajšie životné prostredie, kvalitnú architektúru a svetlejšiu budúcnosť mesta vo všeobecnosti... na facebooku.

Ako v daných mantineloch vybrať a uchopiť jeden zo „staromódnych“ elementov – zem? Čo predstavuje zem pre dnešného obyvateľa mesta? Predstavuje majetok, symbol individuálneho vlastníctva a k nemu pridružený pocit či už istoty, alebo nepokoja? Čo s takýmto vlastníctvom podniknúť? V symbolickejšej rovine predstavuje zem život, rast, rozvoj. Tvorí životný priestor pre všetky rastliny, stromy, kry, kvety. Zabezpečuje potravinovú bezpečnosť, jej produkčná funkcia je nenahraditeľná. Zeleň, ktorej umožňuje zem rásť, má najmä v mestách nezastupiteľný význam. Bez zelene by mestá tvorili prostredie, v ktorom by sa nedalo žiť. Možno by sme preživali, ale nežili by sme. Zem je vnímaná ako samozrejmosť. Pri rozhodovacom procese týkajúcom sa posudzovania nových investícií sa pozornosť zameriava najmä na dopravu, inžinierske siete, kvalitu architektúry (o ich oprávnenosti naozaj nie je možné sporiť sa) a developeri často argumentujú ekonomickou efektívnosťou stavby. Ako keby bola samospráva povinná ustupovať zo svojich pozícií „obhajovania“

územného plánu, ak jeho regulatívy nezodpovedajú predstavám a očakávaniam investora. Práve počas tohto zápasu o stavebné povolenie sa na okraj diania dostáva zem, teda ostatná plocha na parcele, ktorá nie je určená na zástavbu. Projekty oscilujú na hrane koeficientu zastavanosti a vychádza sa z predpokladu, že krásny projekt nahradí výpadok v zeleni, že ekonomická efektívnosť je nadradená „nevyužitíu pozemku“, ved' na čo je komu prázdna parcela. A tradičnej zeme v mestách ubúda.

ALTERNATÍVY ZEME

V rámci urbanizácie a rozvoja miest prichádza za ostatné desaťročia k zaujímavému fenoménu, keď nahradíme zem na zemi zemou vo vzduchu (ajhľa, ďalší element), teda sa buduje zeleň na konštrukciách (strechách, stropoch podzemných parkovísk, prístreškoch a pod.). Strešné záhrady vnášajú prvky zelene do inak nehostinného technického prostredia miest. Zadržávajú vodu, pozitívne vplývajú na energetickú bilanciu stavieb. Na strechách

a konštrukciách môžu byť vybudované celé parky (Jardin Atlantique – Stanica Montparnasse, Paríž; Namba Parks, Osaka; High Line, New York; Salesforce Park, San Francisco a i.), alebo extenzívne, prírodným spoločenstvám blízke strešné záhrady (Chicago City Hall; Allianz Arena, Mníchov; Barbican Beech gardens, Londýn a i.). Samozrejme, zelené strechy nie je možné chápať ako plnohodnotnú alternatívu zelene rastúcej na zemi. Ekologický prínos, energetická náročnosť vstupov na udržateľnosť strešných výsadiieb, najmä tých intenzívnych, nie sú porovnateľné s prirodzenou vegetáciou. Napriek tomu je strešná zeleň ako alternatíva plechových striech a konštrukcií zaspaných štrkom oveľa prijateľnejšia. V časoch, keď sa všetko ráta na peniaze, však nestačí dobrá vôľa a entuziazmus v prospech strešnej zelene. Na úrovni samosprávy je nutné prijímať a do rozhodovacej praxe uvádzať regulačné a motivačné nástroje, pomocou ktorých môže mesto „nahovoriť“ investora, aby zelené strechy budoval. Napríklad zavedenie indexu zelene do regulatívov územného plánu, keď sa zelená strecha započíta do celkovej bilancie zelene v projekte, i keď s indexom nižším ako 1, ktorým disponuje jedine stromová vegetácia v teréne, by mohlo byť riešenie prijateľné pre investorov aj pre samosprávy.

KOMUNITNÉ ZÁHRADY

Zem má okrem svojho priestorového vyjadrenia i ďalší – na prvý pohľad neviditeľný – sociálny aspekt. Poskytuje neutrálnu pôdu (zámerná slovná hračka) na zblížovanie sa ľudí, susedov, detí prostredníctvom starostlivosti o zem a zeleň. Takzvané komunitné záhrady, roztrúsené po predmestiach i centrálnych častiach európskych aj iných miest, už niekoľko desaťročí zotierajú ostré hrany medzi rôznymi spoločenstvami v komunite. Prostredníctvom spoločnej práce v komunitnej záhrade, pri zalievaní paradajok a večnom boji s pýrom a pupencom sa ľudia odvádzia opustiť svoj „ostrov“ a navštíviť susedný „ostrov“ toho divného človeka z vedľajšieho vchodu. Samosprávy na Slovensku majú možnosť uchopiť socializačný potenciál zeme v podobe podpory a budovania komunitných záhrad napr. vo vnútroblokoch sídlisk, v areáloch škôl, alebo v lokálnych a mestských parkoch ako súčasť programu parku. Deti by mali vedieť, ako sa pestuje fazuľa a mrkva, susedia by sa mohli spoľahnúť na to, že ak si v prístrešku v rámci komu-

nitnej záhrady odložia náradie, nájdu ho tam i zajtra. Samosprávy a obyvatelia, by mohli spoločne pracovať práve na tomto aspekte urbánnej bezpečnosti a komfortu, ktorý sa následne prenáša i do ďalších interakcií medzi obyvateľom a jeho mestom.

NASPÄŤ NA ZEM

V období meniacej sa klímy čelíme novým výzvam. Zotrvačnosť v myslení, keď zem a zeleň pokladáme za samozrejmosť, za nevyčerpateľnú komoditu, už odzvuča. Treba si uvedomiť, že v oblasti tvorby a ochrany životného prostredia, v oblasti výsadiieb zelene žijeme ešte z práce našich predchodcov. Stromy, ktoré nám dnes v mestách poskytujú najvýznamnejšie ekosystémové služby, sme nesadili my. Málokto sa už môže hrdiť zásluhou, že bol pri zakladaní porastov, dnes 40- – 50-ročných. Nové výsadby neprosperujú. Ich životnosť je obmedzená, udržateľnosť otázná, perspektíva neradostná. V mestách sa trápia. Zemi v sídle, vzhľadom na zložitú socioekonomické prostredie, nenapomáhame naplniť jej potenciál, či už produkčný alebo ekologický. Ktoré mestá na Slovensku nezápasia s nedostatkom peňazí na údržbu zelene? Ktoré mestá na Slovensku majú možnosť venovať agende mestského poľnohospodárstva pozornosť, ktorú si toto odvetvie zaslúži? Nehovoriac o legislatívnom rámci, ktorý naozaj nie je vo veci ústretový. Zem ako verejný záujem nie je cenená komodita. Väčšinou iba výrobný prostriedok. Avšak zemeguľa nám pomaly, ale isto dáva najavo, kde ležia skutočné hodnoty. Že na betóne neprežijeme. Že zem nemá alternatívu. Že ani zeleň, stromy, poľnohospodárstvo nemajú alternatívu. A že čím skôr pochopíme, že všetky stavebné prvky mesta súčasnosti sú iba deriváty pôvodných štyroch elementov „starej zeme“, tým skôr bude možné prinavrátiť sa k prirodzenej homeostáze medzi mestským a vidieckym prostredím, medzi sídlom a krajinou, medzi človekom a prírodou. ■

RESUME: EARTH FORMS IN CITIES The earth is one of the basic elements. It represents life, growth, development. Its production function, thanks to which we have secured everyday food, is irreplaceable. In the settlements, it has been replaced many times in the last period by new materials and forms. Its size is decreasing. We are looking for alternatives, building roof gardens, replacing classic agriculture in the settlements with community gardens. Is this a sustainable path? Is it possible to alternate the earth? These and similar questions are asked in the article, which is actually a reflection on the earth in the city...